

Михайло РОМАНОВ,

канд. юрид. наук, доцент, старший науковий співробітник
Науково-дослідного інституту вивчення проблем
злочинності
імені академіка В.В. Сташиса Національної академії
правових наук України, м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8236-5780>,
e-mail: rmih@ukr.net

DOI: <https://doi.org/10.32620/pls.2025.8.33>

ЗВІЛЬНЕННЯ ЗАСУДЖЕНИХ ЗА ХВОРОБОЮ – ЦЕ АКТ ГУМАНІЗМУ, ЯКИЙ ВІДПОВІДАЄ МЕТІ ПОКАРАННЯ

***Анотація:** дослідження присвячене питанню звільнення засуджених за хворобою. Ця підстава звільнення має негативні тенденції застосування і завжди викликали і продовжує викликати багато питань як в сфері механізмів її застосування, так і в сфері дотримання прав людини під час її реалізації. Порушення в основному стосуються того, що при звільненні беруться до уваги такі обставини, які не мають відношення до захворювання засудженого і не стосуються його поточного фізичного стану. Крім того, під час застосування цієї підстави звільнення береться до уваги чи є хвороба засудженого такою, яка вказана в Переліку захворювань, які можуть стати підставою для звільнення. Ця обставина також є неприйнятною з огляду на ризикоорієнтовані підходи.*

***Ключові слова:** засуджені, підстави звільнення, хвороба, фізичний стан засудженого, перешкоджання відбуванню покарання*

Людина в Україні визнається найвищою соціальною цінністю. Повага до людської гідності, визнання її честі є керівною ідеєю в реулюванні суспільних відносин. Ця мета є однією з основних і у кримінальному і кримінально-виконавчому законодавстві.

Звільнення засудженого за хворобою є проявом акту гуманізму бо передбачає надання людині можливості отримати адекватну медичну допомогу в належних і більш комфортних умовах, які можуть сприяти одужанню. Тому цей інститут не може містити правил, які суперечать самій ідеї інституту звільнення за хворобою.

Нажаль в кримінально-виконавчому законодавстві України звільнення за хворобою не відповідає гуманістичним наративам.

1) Інститут звільнення засуджених за хворобою включає цілу низку норм, які належать до сфери кримінально-правового регулювання та до кримінально-виконавчого регулювання. Крім того, порядок підготовки матеріалів про звільнення засуджених за хворобою описаний нормами кримінального процесуального права та деякими наказами Міністерства юстиції України. Це зумовлює запровадження комплексного підходу під час реформування та внесення змін до цього інституту.

2) Практика застосування цієї підстави звільнення в Україні має негативні ознаки та тенденції. Проведені національні дослідження [1], а також рішення ЄСПЛ вказують на те, що звільнення за хворобою має цілу низку правил,

які порушують права людини та є антигуманними. Статистика свідчить, що у 51,39% випадків суди задовольняли подання про звільнення за хворобою, відповідно у 44,19% слідувала відома, у 4,42% провадженнях подання лишалося без розгляду у зв'язку зі смертю засудженого. Адаже майже у половині випадків суди відмовляли у задоволенні подань. При цьому показовим є те, що у 44,14% описаних вище випадків суд відмовляли з посиланням на обставини та факти, які не мали жодного відношення до предмету подань (наприклад, на те, що засуджений не став на шлях виправлення, має багато стягнень тощо).

Такий стан вступає у пряме протиріччя як зі сформульованою підставою звільнення (за хворобою), і відповідно з предметом подання, так і з доволі обширною практикою ЄСПЛ у подібних провадженнях (зокрема, проти України). Суд вказував на те, що у провадженнях, пов'язаних з розглядом питання про можливість звільнення за хворобою необхідно досліджувати обставини, які характеризують медичний стан в'язня; адекватність медичної допомоги, яка надається в умовах утримання; доцільність утримання з огляду на стан здоров'я заявника [2].

В цьому сенсі ст. 84 КК України та ст. 154 КВК України містять положення, які зобов'язують суд ґрунтувати своє рішення про звільнення за хворобою на обставинах, які жодним чином не пов'язані зі здоров'ям людини. Обидві норми закону вимагають дослідити тяжкість вчиненого

кримінального правопорушення, особу засудженого та інші обставини справи. Слід зауважити, що ці обставини вже досліджувалися судом і були ним оцінені у первісному вирокі та потягли за собою призначення певного покарання.

Адже чинне національне законодавство містить значні процесуальні суперечності, які фактично вимагають від суддів відходити від розгляду предмету подання подання і зосереджуватися на деталях, які вже отримали юридичну оцінку, закріплену у вирокі.

3) Крім того, Міністерство юстиції України запровадило «Перелік хвороб, які є підставою для подання до суду матеріалів про звільнення засуджених від подальшого відбування покарання», який затверджений спільним Наказом Міністерства юстиції України та Міністерства охорони здоров'я України від 15.08.2014 № 1348/5/572 «Про затвердження Порядку організації надання медичної допомоги засудженим до позбавлення волі». В той час, як Закон не містить жодних обмежень щодо наявного у засудженого захворювання, висувачи в якості вирішального критерія те, що захворювання перешкоджає подальшому відбуванню покарання, вказаний Наказ запроваджує додаткові обмеження можливості подання заяв про звільнення за цією підставою. Адже якщо захворювання відсутнє у Переліку, незважаючи на те, що воно дійсно перешкоджає відбуванню покарання, у засудженого відсутні підстави для надіслання подання до суду. Це класичний приклад того, як підзаконний нормативний акт обмежує дію закону. Це є неприпустимим не лише з огляду на негуманність, порушення прав людини, а й з огляду на порушення принципів побудови та ієрархії нормативних актів в Україні бо суперечить ст. 6 Закону України «Про нормативно-правові акти». Адже проект Закону пропонує впровадження підходу індивідуальної оцінки стану здоров'я у кожному розглядуваному випадку.

Всі наведені обставини неодноразово були предметом розгляду ЄСПЛ і завжди закінчувалися констатацією наявності порушення прав людини і як наслідок прийняття рішень проти України.

Виходячи з вказаних з оглядів є необхідним внесення змін у Кримінальний кодекс України та Кримінально-виконавчий кодекс України.

Метою таких змін повинно стати вдосконалення порядку звільнення засуджених до позбавлення волі від відбування покарання за хворобою, а також забезпечення гуманізму та поваги до людської честі в практиці виконання кримінальних покарань.

Крім того, запровадження змін буде безумовно сприяти приведенню кримінального та кримінально-виконавчого законодавства у відповідність до європейських стандартів та рекомендацій Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (далі – ЄКПТ).

Зміни повинні визначити серед обставин, які підлягають встановленню під час розгляду подань про звільнення за хворобою ті, які мають безпосереднє відношення до предмету таких подань і здатні продемонструвати реальний стан засудженого, щодо якого розглядається таке подання. Йдеться про врахування при звільненні фізичного стану засудженого та медичного прогнозу щодо його здоров'я; адекватність, повнота та потенційні можливості медичної допомоги, яка надається у кримінально-виконавчій установі; доцільність подальшого відбування покарання з огляду на стан здоров'я засудженого, його здатність підкорятися умовам і порядку відбування покарання, брати участь у запроваджених в установі заходах, зокрема, навчанні, праці, виконання поточних завдань, вимог, правил та внутрішнього розпорядку установи, а також інші обставини, які вказують на перешкодження/ неперешкодження захворювання засудженого відбуванню покарання.

Зміни повинні передбачати обов'язкове приведення всіх підзаконних актів у відповідність до наведених правил та виключення всіх додаткових умов, які фактично обмежують можливість застосування інституту звільнення за хворобою до засуджених.

Бібліографічні посилання

1. Звільнення від відбування покарання у зв'язку із хворобою — дослідження ХІПГ. URL: <https://khp.org/1608811042>

2. Справа «Мельник проти України» (Заява № 23436/03). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_037#Text

M. Romanov

Release of convicts on medical grounds is an act of humanity that is consistent with the purpose of punishment.

Abstract: This study is devoted to the issue of release of convicts on medical grounds. This ground for release has negative trends in its application and has always raised and continues to raise many questions both in terms of the mechanisms for its application and in terms of respect for human rights during its implementation. Violations mainly concern the fact that circumstances that are not related to the prisoner's illness and do not concern his current physical condition are taken into account when granting release. In addition, when applying this ground for release, consideration is given to whether the convicted person's illness is one of those listed in the List of Illnesses that may be grounds for release. This circumstance is also unacceptable in view of risk-based approaches.

Keywords: convicts, grounds for release, illness, physical condition of the convict, obstruction of serving a sentence

Зразок для цитування:

Романов М. Звільнення засуджених за хворобою – це акт гуманізму, який відповідає меті покарання. Пропліє права та безпеки, 2025. №8. С. 146-147. DOI: <https://doi.org/10.32620/pls.2025.8.33>.